

דף שבועי

בס"ד

פרשת תרומה, תשפ"ד, מספר 1557

על מרחב מוגן מפואר ונדיבות הלב

אבי רט

לפעמים ליבנו נהיה גס מעט בנתינה, ולפעמים זה קורה דווקא בתקופות מורכבות ומאתגרות שאז זקוקים ביותר לנדיבות הלב.

כדי לרענן את תכונת נדיבות הלב הנחוצה כל כך, במיוחד בעשייה הציבורית כמו גם במשכן, חשוב שנציב לנגד עינינו שוב ושוב את מילותיו של רבי חיים בן עטר, שדברי האמת שלו מאירי חיים הם: "כי מי שליבו נדיב יתנדב יותר מהיכולת ולא יקפיד על החיסרון אשר ימצאנו, כי שמח בנתינה יותר מהקנין אצלו".

בנסיבות הללו של עם, שזה עתה יצא מעבדות במצרים ורק מתחיל את דרכו, והוא נמצא בתנאי מדבר, ניתן היה לצפות שהמבנה הציבורי הראשון יהיה איזה קרוון קטן, או פחון; משהו זמני שישמש באופן מינימלי את הצרכים של העם. ובעזרת ה', בעתיד, כשיגיעו לארץ, והמצב הכלכלי יאפשר זאת, יבנו משכן רציני ומכובד יותר. אלא שלא כך הם פני הדברים. כבר במדבר, למרות התנאים הסביבתיים ולמרות שמדובר במבנה זמני, הצינוי הוא להקים את הדבר המפואר ביותר שאפשר לדמיין, עם החומרים והכלים היפים ביותר, מדויקים ומכובדים:

זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֵׁת. וְתַכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים. וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחֲשִׁים וְעִצֵּי שִׁטִּים. שֶׁמֶן לְמָאֵר בְּשָׁמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסָּמִים. אֲבָנֵי שֹׁהַם וְאֲבָנֵי מְלֵאִים לְאַפָּד וְלַחֲשׂוֹן (שם' כה-ג:ז).

גם הכלים בתוך המשכן יהיו המפוארים ביותר שאפשר:

...וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים... וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מְבִיטָה וּמְחוּץ תְּצַפְּנוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זָר זָהָב סָבִיב... וְעָשִׂיתָ מְנֹרֶת זָהָב טָהוֹר... כָּל עֲמוּדֵי הַחֹצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כְּסָף וְיִהְיֶה כְּסָף... (שם' כ"ה-כ"ז).

למקרא המפרט הטכני המפואר והמרשים הזה של המשכן במדבר, השאלה רק מתחדדת; למה צריך את כל ההדר, הפאר והיופי הזה?

התשובה טמונה בהגדרת המטרה של המבנה הזה, ובהשפעתו על העם הסובב אותו.

המבנה הציבורי הראשון של העם, המשכן ואח"כ המקדש, הוא מקום מושבה של השכינה ושל ערכי

כאשר הקב"ה מצווה את עם ישראל להקים במדבר את המבנה הציבורי הראשון שלו, הוא מבקש מהם שיסודות המשכן יהיו נדיבות ולב.

וכך, פעם אחר פעם, במקומות שבהם עניין בניית המשכן מופיע, התורה חוזרת על צמד המילים נדיבות לב: "דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי... כָּל נָדִיב לָבוֹ יְבִיאֶהָ" (שם' כה:ב, לה:ה).

הקמת כל מבנה ציבורי, קל וחומר מבנה כמשכן שאמורה לשרת בו השכינה, מצריך תקציב, כוח אדם מיומן, מהנדסים, אומנים ובעלי מלאכה, בעלי שכל וכישרון, וכן הלאה. אולם לפני הכול, אחרי הכול, ומעל לכול, לא רק במבנה הציבורי אלא גם בחיים הציבוריים, היסודות לחוסן החברתי והאדנים הערכיים חייבים להיות מבוססים על שני הדברים הללו: נדיבות ולב – "כָּל נָדִיב לָבוֹ יְבִיאֶהָ".

רבי חיים בן עטר¹ הוסיף עומק מיוחד בדבריו על תכונת נדיבות הלב:

דע כי יש הפרש בין "יִדְבְּנוּ לָבוֹ" ל"נָדִיב לָבוֹ", כי 'ידבנו לבו' יאמר על כל אשר יתנדב מלבו, ויש שידבנו הרבה ויש שידבנו מועט. אבל 'נדיב לב' יאמר על לב נדיב, והוא הרמוז באומרו 'אשר נשאו לבו' כי מי שלבו נדיב יתנדב יותר מהיכולת ולא יקפיד על החסרון אשר ימצאנו, כי שמח בנתינה יותר מהקנין אצלו.

אין שמחה כשמחת הנתינה. חוקרים בתחום מדעי החברה ברחבי העולם העלו במחקריהם השונים, כי אחת הפעולות המסבות את האושר הגדול ביותר לאדם היא פעולת הנתינה. זוהי פעולה שמולידה סיפוק, תחושת משמעות, וערך עצמי חיובי. אחת התפילות שאנו אומרים היא: 'שנזכה להיות תמיד מהנותנים ולא חלילה מהמקבלים'.

לפעמים, שחיקת החיים, השיגרה, העייפות, ולצידן מגרעות הביורוקרטיה והחשיבה ש'מישהו כבר יעשה את העבודה', ו'למה דווקא אני', גורמות להסרת האחריות האישית ולשחיקת התכונה של נדיבות הלב.

* אבי רט, גבעת שמואל, סופר ואיש חינוך, עורך התלמוד הישראלי.

1 "אור החיים" הקדוש, מגדולי חכמי ישראל, יליד מרוקו 1696, עלה ארצה, נפטר ונקבר בירושלים ב-1743.

זהו הייעוד הפרטי של כל אדם; להקים לו משכן בלבבו שיהיה חלק ממנו ומזהותו לאן שיפנה ובכל מציאות חיים שאליה יקלע, וזהו הייעוד של האומה – להקים ממלכת כוהנים וגוי קדוש בארץ ציון וירושלים, תוך כדי חיים מלאים הכוללים צבא, חקלאות, מדע ואומנות.

זהו ייעודה האמיתי והמקורי של מדינת ישראל. על כך חלמו דורות, לשם כך לחמו דורות. אין ייעוד וציווי לחיות לנצח בתיבת נוח. בחלוף המבול יש לצאת החוצה, לטעת עצים ולנהל חיים טבעיים ומלאים.

אין ייעוד וציווי לחיות במשכן או במקדש. אל המקדש באים רק שלוש פעמים בשנה, ובשאר הזמן חיים חיים טבעיים בחקלאות, במדע, במוזיקה, ובכל המקצועות ותחומי החיים.

כל המציאות הכלל ישראלית צריכה להיות משכן לשכינה, כמו שכל מהותו של האדם היא להיות כלי לשכינה בתוכו בבחינת 'בלבבי משכן אבנה'.

לפעמים אין ברירה והחיים הסוערים בחוץ מחייבים אותנו להיכנס למרחבים מוגנים כדי לשרוד. זהו מהלך טבעי ולגיטימי, בתנאי שלא נתרגל למרחב המוגן ולא נתאהב באקווריום ונחדל לחלום לשוב לים הגדול.

האנטישמיות הגוברת בעולם, כמו גם ההתבוללות האוכלת בכל חלקה יהודית טובה, מבהירה ליהודים כי תפקידה של תיבת הנוח הזו בהיסטוריה היהודית הסתיים. אין יותר שום הגנה, לא פיזית ולא רוחנית במרחב ההגנה הגלותי.

עם זאת, מדינת ישראל כשלעצמה עדיין איננה תעודת ביטוח ומרחב מוגן עם אחריות. היא ניסיון ואתגר גדול לדגים לנסות לחיות בים הגדול, אבל כמו כל ניסיון הוא יכול להצליח ויכול גם שלא. פעמיים בעבר הוא לא הצליח לנו, לצערנו.

המשכן ותיבת נוח אינם קיימים פיזית אך הם נוכחים בעולמו של היהודי. היהודי נמצא תמיד במצב הכן להיכנס למרחב המוגן כדי להתגונן מפני הסערה. במקביל לניסיונות הגדולים להקים מדינה וממלכה, אסור שאלו יבואו תוך כדי ויתור על החלום של ייצור מציאות חיים יהודיים טבעיים מלאים פה בארץ חמדת אבות, מקום שבו תהא שורה השכינה, מקום שבו תפרח שפת התורה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

היסוד של העם הזה, עשרת הדיברות וכל מה שנגזר מהם.

בלב המבנה הזה נמצאת האתיקה היהודית לדורותיה: המוסר, הערכים, האמונה, החסד, החמלה, אהבת האדם, וכל שאר ערכי היסוד.

האתיקה היהודית המפוארת צריכה לשכון במקום בו האסתטיקה מפוארת.

המשכן הוא ביטוי לכבודו של העם. עם המתחיל את דרכו כעם בהיסטוריה, כפי שנאמר עליו: "היום הָזָה נְהַיֵּיתָ לְעַם" (דב' כז:ט), צריך להתחיל את דרכו לא ככפוף או מוזנח ולא אסתטי. להפך, העם הזה צריך להתחיל את דרכו כבני מלכים הבונים את ארמון המלוכה, היפה ביותר והמכובד ביותר שאפשר.

כבודו והדרו של הבניין הוא כבודו והדרו של העם. ראוי לה לאתיקה היהודית המפוארת שצריכה לרומם את רוח העם וערכיו, לשרוד, להתפתח ולהיות רלוונטית לאלפי שנים, שתשכון בכלי נאה ובבניין שחיצוניותו ופנימיותו הם אסתטיקה פיזית ורוחנית מרשימה ומרהיבת עין.

פעמיים ציווה הקב"ה להקים 'מרחב מוגן'.

בפעם הראשונה הוא ציווה על נוח להקים תיבה שתגן עליו מפני המבול המתרגש לבוא. זהו מרחב מוגן פיזי שתפקידו היה להגן על נוח ומשפחתו מול המים הסוערים.

בפעם השנייה הוא ציווה את משה ואת עם ישראל להקים לו משכן, מקום להשראת השכינה. זהו אומנם מרחב מוגן פיזי, אולם מהותו היא רוחנית. תפקידו היה לייצר מרחב שבו הקב"ה כביכול יצמצם עצמו וישרה שכינתו.

שני המרחבים המוגנים הללו היו זמניים. אלא שבניגוד לנוח, שיצטרך לצאת מן התיבה לאחר המבול, ולהתנהל במרחב הגדול בחוץ, והתיבה תהפוך להיות במקרה הטוב למוצג ארכאולוגי, הרי שעם ישראל בהגיעו לארץ אומנם יזדכה על המשכן המדברי שיסיים את תפקידו, אך יפעל לשדרג אותו למבנה קבע בדמות בית המקדש.

פעמים רבות מציאות חיינו מחייבת אותנו כפרטים וכאומה להקים לעצמנו מרחבים מוגנים. פיזיים ורוחניים. אלפי שנות גלות אילצו את היהודים בגלויות השונות להקים מרחבים מוגנים פיזיים ורוחניים. רק מרחבים שכאלה יכלו לאפשר את המשך הקיום היהודי ולהבטיחו. הסכנות הפיזיות והרוחניות מעולם לא פסקו; התקפות של קוזקים, אינקוויזיטורים ושאר שונאי ישראל למיניהם, כמו גם סכנות של התבוללות והיטמעות בסביבה ובמרחב התרבותי, חייבו את העם היהודי להתגונן ולפתח סוגים שונים ומשוכללים של מרחבים מוגנים.

עם זאת, ידענו כל הדרך שהקמת מרחב מוגן כזה או אחר הוא פתרון טקטי, זמני וארעי, ולא פתרון אסטרטגי קבוע.

המקום הטבעי של הדג הוא בים הגדול ולא באקווריום, והמקום הטבעי של העם היהודי הוא בארץ ישראל ולא במלאח או בשטייטל.

האתגר היהודי היה לשאוף ליום שבו החיים היהודיים יתנהלו במרחב הפתוח ולעשות ממנו מרחב מוגן יהודי.